

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра психології

ПОГОДЖЕНО:

Начальник кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент
Мірошниченко О.М.

« ____ » _____ 2021 р.

СИЛАБУС

**навчального курсу «Психологія агресивної поведінки»
спеціальність 053 «Психологія»
форма навчання: денна**

РОЗРОБНИК:

доцент кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент

Дем'яненко Ю.О. _____

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри психології

Протокол № __ від «__» _____ 2021 р.

Кредити та кількість
годин:

4 кредити ECTS; години: 16 лекційних, 16
семінарських, 8 практичних занять
та 80 самостійна робота.

Чернігів – 2021

Анотація курсу

У курсі «Психологія агресивної поведінки» розкриваються проблеми агресії та агресивності, сутності та змісту основних підходів до тлумачення проблем виникнення та розвитку агресивної поведінки, факторів, що впливають на агресію, а такою превентивні міри управління агресією. .

Даний курс повинен вміщувати фундаментальні наукові знання, спроможні формувати світоглядні установки суб'єктів навчання з актуальних проблем сучасної психології агресивної поведінки. Як теоретична основа курсу виступають фундаментальні загальнопсихологічні дисципліни. Курс носить інтегрально-прикладний характер.

Психологія агресивної поведінки тісно пов'язана з такими дисциплінами як загальна, соціальна, вікова, диференціальна, девіантна психологія та прикладними сферами психології - психотерапія та психокорекція.

Мета курсу

Метою викладання навчальної дисципліни “Психологія агресивної поведінки” є: ознайомлення студентів з основними механізми становлення агресивної поведінки людини; особливостями прояву агресії у різні вікові періоди, методами психологічної діагностики агресивності, індивідуальними та груповими методами психокорекції агресивності. Курс направлений на забезпечення теоретичної грамотності студентів-магістрів, що відображається у розумінні ними основних факторів що сприяють розвитку агресивної поведінки та засвоєння практичних навичок психокорекційної роботи в управлінні та профілактиці агресивної поведінки.

Організація навчання

Тематичний план

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Семінари	Практичні заняття	Самостійна робота
1	Поняття «агресія» та «агресивність» в сучасній психології	14	2	2	-	10
2	Основні теорії агресії	19	2	2	-	15
3	Фактори виникнення і розвитку агресивної поведінки	21	2	2	2	15
4	Насильницька злочинність як вид асоціальної агресії	18	4	4	-	10

5	Суїцидальна поведінка як вид аутоагресії	21	2	2	2	15
6	Превентивні міри і управління агресією	27	4	4	4	15
Всього годин за курсом		120	16	16	8	80

Завдання до семінарів та практичних занять

Семінарські заняття

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Плани семінарських занять

Тема №1: Поняття «агресія» та «агресивність» в сучасній психології (2 години)

План

1. Агресія як психологічний феномен.
2. Агресія в клінічній та юридичній психології.
3. Агресія і агресивність.
4. Види агресії.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняттю «агресія».
2. Чим поняття «агресія» відрізняється від понять «агресивність» та «жорстокість».
3. Які типи агресивних дій людини Ви можете назвати?
4. Перелічіть види агресії.
5. Як Ви думаєте, чи є різниця у відношенні людей до різних видів агресії?

Завдання для індивідуальної роботи (теми рефератів або ессе, або презентації тощо)

1. *«Погляди Е.Фромма на агресію»*
2. *«Модель сексуальної агресії Н.Маламуда»*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.

4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки особистості: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч. посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Тема № 2. Основні теорії агресії (2 години)

План

1. Психоаналітична теорія агресії
2. Еволюційна теорія агресії
3. Соціобіологічна теорія агресії
4. Теорія спонукання.
5. Когнітивна теорія.
6. Теорія соціального наuczіння.

Контрольні питання

1. Назвіть основні плюси та мінуси відомих вам теорій агресії.
2. Чому останім часом науковці схиляються до еkleктичного підходу у трактуванні виникнення агресивної поведінки?
3. Перелічте основні фактори агресивної поведінки згідно теорії А. Бандури.
4. Які науковці є представниками інстинктивної теорії агресії?
5. Як на вашу думку, дефекти в генах дійсно можуть спровокувати злочинну агресивну поведінку?

Завдання для індивідуальної роботи (теми рефератів або ессе, або презентації тощо)

1. «Особливості інтегративної моделі К.Андерсона и Б.Бушмана»
2. «Соціально-інтераkционістська модель агресивної поведінки Т.Тедеші и Р.Фелсона»

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Глас Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки личности: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.

15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелєва та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч.посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Тема №3. Фактори виникнення і розвитку агресивної поведінки (2 години)

План

1. Біологічні фактори (нервова система, генетичні фактори, біохімічні фактори).
2. Індивідуально-психологічні характери що обумовлюють агресію.
3. Психологічні фактори.
4. Вплив зовнішнього середовища та ситуативні передумови агресивної поведінки
5. Вплив алкоголю та наркотичних речовин на агресивну поведінку.

Контрольні питання

1. Назвіть основні індивідуально-психологічні риси що обумовлюють схильність людини до агресії.
2. З якими стилям виховання пов'язують виникнення агресивної поведінки у дитини?
3. Яким чином поширення агресії в суспільстві залежить від соціально-економічних чинників?

4. Проаналізуйте вплив телебачення та комп'ютерних ігор на становлення та розвиток агресії та агресивності.

5. Який характер має взаємозв'язок агресивної поведінки людини з вживанням алкоголю та наркотиків?

Завдання для індивідуальної роботи (теми рефератів або ессе, або презентації тощо)

1. «Адиктивна поведінка та її зв'язок із агресією»

2. «Роль емоцій у виникненні агресивної поведінки.»

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки личности: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціально психологія: навч посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н Чепелєва та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.

22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч.посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Тема №4. Насильницька злочинність як вид асоціальної агресії (4 години)

План

1. Поняття насильства. Види, форми насильства.
2. Булінг
3. Хейзінг
4. Насилля у сім'ї.
5. Вбивство як соціально-психологічний феномен.
6. Зґвалтування як психосексуальний феномен.
7. Поняття про віктимну поведінку.

Контрольні питання:

1. Як можна співвіднести поняття «злочин» та «агресія»?
2. Чи можна вважати кримінальні злочини різними типами агресивної поведінки?
3. Що лежить в основі такого злочину як зґвалтування?
4. Чому вважається що учасниками боулінгу є не тільки агресор та постраждала особа, але і спостерігачі?
5. Як на вашу думку, чи в змозі покарання попередити насильство?

Завдання для індивідуальної роботи (теми рефератів або ессе, або презентації тощо)

1. «Вандалізм як деструктивна агресивна поведінка»
2. «Співвідношення агресії та насильства»

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.

5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин. М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки особистості: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч. посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Тема №5. Суїцидальна поведінка як вид аутоагресії (2 години)

План

1. Загальне поняття про суїцид. Теорії суїциду.
2. Оцінка суїциду в різних культурах та релігіях.
3. Мотиви суїцидальної поведінки та фактори що їй сприяють.
4. Особливості суїцидальної поведінки в залежності від статі та віку.

Контрольні питання

1. Чому суїцид відносять до агресивної поведінки?
2. Чим, на Вашу думку, можна пояснити наявність різних поглядів та оцінок щодо явища самогубства в різних культурах?
3. Назвіть причини які можуть стати причиною самогубства.
4. Які існують загальні ознаки суїцидальної поведінки?
5. Чи мають дитячі та підліткові суїциди якусь специфіку?

Завдання для індивідуальної роботи (теми рефератів або ессе, або презентації тощо)

1. «Е. Дюркгейм та початок наукового вивчення явища суїциду»
2. «Історико-філософський аналіз феномену суїциду»

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки особистості: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.

17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н Чепелева та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч.посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Тема №6. Превентивні міри і управління агресією (4 години)

План

1. Соціальний контроль над агресією.
2. Моделі неагресивної поведінки.
3. Засоби запобігання агресії.
4. Психологічний контроль над агресією.
5. Емпатія як засіб запобігання агресії.

Контрольні питання

1. Які напрямки психокорекційної роботи Ви можете назвати?
2. Проаналізуйте основні методи психокорекційної роботи з агресією. Які з них найбільш ефективні, на Ваш погляд?
3. Чи завжди доцільно проводити корекцію агресивної поведінки?
4. Пригадайте відомі Вам експерименти по вивченню людської агресії.
5. Чи є покрання дієвим забором боротьби із агресією?

Завдання для індивідуальної роботи (теми рефератів або ессе, або презентації тощо)

1. *«Особливості психокорекції агресивності засобами арт-терапії»*
2. *«Психологічний тренінг як засіб зниження агресивності»*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.

2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки особистості: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Работа з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціально психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціально психологія: навч.посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Практичні заняття

Тема № 3. Фактори виникнення і розвитку агресивної поведінки (2 години)

Заняття проводяться у вигляді презентацій доповідей у форматі PowerPoint за наступними темами:

План

1. . Особистість та агресія: риси характеру, що впливають на агресивність (тривога, страх соціального несхвалення; упередженість; дратівливість, емоційна чуттєвість; локус контролю; сором).
2. Насильники як агресори. Установки, система цінностей та агресія.
3. Гендер і агресія: чоловіки і жінки як агресори, чоловіки і жінки як об'єкти агресії.

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. Пособие для студ. Высш. Пед. Учеб. Заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки особистості: навч. Посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. Для студентів вищих навч. Закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. Посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. Для студ. Вузов. М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.

18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. Для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелєва та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. Пособие для учеб. Заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч.посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Тема № 5 Суїцидальна поведінка як вид аутоагресії (2 години)

Заняття проводяться у вигляді презентацій доповідей у форматі PowerPoint за наступними темами:

План

4. Діагностика суїцидально-орієнтованої поведінки
5. Психологічна допомога у випадках суїцидально-орієнтованої поведінки.
6. Профілактика суїцидальної поведінки підлітків.
7. Профілактика суїциду в УВП.

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.

8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки особистості: навч. посіб. Чернівці: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч.посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Тема №6 Превентивні міри і управління агресією (4 години)

Заняття проводяться у вигляді презентацій доповідей у форматі PowerPoint за наступними темами:

План

1. Когнітивні методи контролю агресії.
2. Індукція несумісних реакцій: юмор, емпатія.
3. Профілактика агресії:
 - профілактика фізичної агресії;

- профілактика вербальної агресії;
 - профілактика непрямой агресії.
4. Психотерапія агресії та ознак насилля.
 5. Розробка та проведення тренінгу послаблення агресії.

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
3. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
4. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
5. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
6. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
7. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
8. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
9. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки личности: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
10. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
11. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
12. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
13. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
14. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.
15. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
16. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 256 с.
17. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
18. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
19. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціально психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
20. Основы практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: підруч. К.: Либідь, 2001. 536 с.
21. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
22. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
23. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.:Академвидав, 2004. 288 с.
24. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5.С. 3-18.
25. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.

26. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
27. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.
28. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
29. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
30. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч. посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
31. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

Тема 1. Агресія та агресивність: особливості співвідношення понять.

Тема 2. Основні теорії агресії: спільне та відмінності.

Тема 3. Методи систематичного дослідження агресії

Тема 4. Становлення агресивної поведінки в онтогенезі.

Тема 5. Біологічні основи агресивної поведінки людини

Тема 6. Зовнішні детермінанти агресії.

Тема 7. Соціальні детермінанти агресії

Тема 8. Індивідуальні детермінанти агресії: гендерні особливості прояву агресії.

Тема 8. Агресія у природних умовах: добро чи зло

Тема 9. Агресія і ЗМІ.

Тема 10. Взаємозв'язок комп'ютерної гри та агресивної поведінки.

Тема 10. Убивство як крайній прояв агресії.

Тема 11. Психологія терору та терористів.

Тема 12. Засоби боротьби з насиллям над дітьми.

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1

Таблиця 1

№	Назва теми		Форма заняття та
---	------------	--	------------------

		Всього балів	Лекції (ведення конспекту)	Семінари (конспектування, питань, виступ, доповнення)	Практичні Заняття (опрацювання матеріалів для підготовки, успішне виконання завдань)
1	Поняття «агресія» та «агресивність» в сучасній психології	5,5	0,5	5	-
2	Основні теорії агресії	5,5	0,5	5	-
3	Фактори виникнення і розвитку агресивної поведінки	9,5	0,5	5	4
4	Насильницька злочинність як вид асоціальної агресії	11	1	10	-
5	Суїцидальна поведінка як вид аутоагресії	9,5	0,5	5	4
6	Превентивні міри і управління агресією	19	1	10	8
Разом		60	4	40	16
Залік		40			
Всього		100 балів			

За ведення конспекту лекцій нараховується 0,5 бала за кожен тему, що повністю відображена у вашому конспекті. Таким чином, за роботу на лекціях ви можете отримати до 4 бали. Нагадуємо, що під час лекцій та інших занять не припустимо відволікатись розмовами, користуватись мобільними телефонами та іншими гаджетами, порушувати дисципліну в будь який інший спосіб. Запізнення на лекцію так само не припустимі, викладач залишає за собою право не допустити до заняття студента, що порушує дисципліну або запізнюється. Поважайте працю викладача, ваших товаришів по навчанню та себе – дотримуйтесь дисципліни під час освітнього процесу. Ці ж самі правила поведінки поширюються й на інші форми занять (семінари, практичні). Користування гаджетами для доступу до мережі Інтернет припустиме лише під час семінарських/практичних занять за вказівкою чи дозволом викладача. Пропущені лекції слід відпрацювати переписавши конспект та продемонструвавши його викладачу, при цьому слід бути готовим відповісти на його питання за змістом лекції.

Робота на семінарах оцінюється за наступними критеріями:

- для того аби отримати бали слід брати участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача, висловлення своєї обґрунтованої точки зору під час обговорення проблемних питань);

- виступ із доповіддю на питання за планом семінарського завдання може принести вам ще бали за умови, що відповідь буде змістовною та відповідати плановому питанню;

Таким чином ваша участь в роботі семінару може принести вам до 5 балів за одне заняття. Пропущений семінар відпрацьовується написанням конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом семінару під час відпрацювання.

Робота на практичних заняттях оцінюється за наступними критеріями:

- для того аби отримати бали слід брати участь в опрацюванні питань практичного заняття (доповнення, відповідь на питання викладача, висловлення своєї обґрунтованої точки зору під час обговорення проблемних питань);

- виступ із доповіддю на питання за планом практичного заняття завдання може принести вам ще бали за умови, що відповідь буде змістовною та відповідати плановому питанню;

Таким чином ваша участь в роботі на практичному занятті може принести вам до 4 балів за одне заняття. Пропущене заняття відпрацьовується написанням конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом під час відпрацювання.

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді заліку на якому ви можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості ваших відповідей. На заліку викладач задає вам 4 питання з переліку наведеного нижче, кожна відповідь дає вам до 10 балів. Якщо під час проходження курсу ви набрали 60 балів то маєте право не здавати залік вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до заліку

1. Поняття агресії та агресивності.
2. Форми агресивної поведінки.
3. Нормативний підхід вивчення агресії.
4. Глибинно-психологічний підхід вивчення агресії.
5. Цільовий підхід вивчення агресії.
6. Емоційний підхід вивчення агресії.
7. Фрустраційна теорія агресивної поведінки.
8. Поняття агресії в теорії соціального навчання А. Бандури.
9. Поняття агресії в теорії спонукання.
10. Класифікація видів агресії виходячи з форм поведінки.
11. Класифікація видів агресії виходячи з відкритості прояву.
12. Класифікація видів агресії виходячи з мети.
13. Класифікація видів агресії виходячи з причини.
14. Класифікація видів агресії виходячи з спрямованості на об'єкт.
15. Психологічний підхід до класифікації видів агресії А. Басса.
16. Загальна характеристика конструктивної, деструктивної і дефіцитарної агресії.
17. Характеристика позитивної та негативної агресії.
18. Види дитячої агресивності.
19. Види патологічної агресії.
20. Особенності впливу спадкового чинника на формування агресивної поведінки.
21. Вплив хромосом на статеві відмінності в агресивній поведінці.
22. Роль андрогенів у формуванні агресивної поведінки.
23. Особливості нейропсихологічного методу.
24. Причини виникнення дитячої агресії.
25. Форми агресивної поведінки у дітей дошкільного віку.
26. Мотиваційна спрямованість дитячої агресивності.
27. Психокорекція агресивної поведінки дітей.
28. Агресія в підлітковому віці.
29. Агресія в зрілому віці.
30. Агресія в геронтологічному віці.
31. Біологічний підхід встановлення гендерних відмінностей в агресивній поведінці.
32. Соціокультурний підхід встановлення гендерних відмінностей в агресивній поведінці.
33. Експериментальний підхід дослідження агресії.
34. Неекспериментальний підхід дослідження агресії.

35. Методи дослідження агресії за допомогою опитування.
36. Методи дослідження агресії за допомогою спостереження.
37. Покарання як форма насильства.
38. Психологічні правила покарання дітей.
39. Катарсис та агресивна поведінка.
40. Емпатія, гумор як засоби запобігання людської агресії.

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів (студентів, слухачів);
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів (студентів, слухачів).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.: Академический Проект, 2002. 496 с.
2. Анастаси А. Психологическое тестирование: Книга 1; пер. с англ. / под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского; Предисл. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. М.: Педагогика, 1982. 320 с.
3. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Сост. И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В.Зацепин.М.:Издательский центр «Академия», 2003. 368 с.
4. Гласс Лиллиан. Вербальная самозащита / пер. с англ. А. Полякова. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель»; 2004. XXVII, 330 с.
5. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблемы агрессивной поведінки особистості: навч. посіб. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
6. Козлов Н. И. Истинная правда, или Учебник для психолога по жизни. М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. 480 с.
7. Леви В. Л. Искусство быть другим. М., «Знание», 1980. 208 с.
8. Леонгард К. Акцентуированные личности. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1981, 392 с.

9. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підруч. для студентів вищих навч. закладів. К.: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
10. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: МАУПІ, 2001. 256 с.
11. Немов Р.С. Психологическое консультирование: учеб. для студ. вузов. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 528 с.
12. Общая, социальная и юридическая психология: учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
13. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 448 с.
14. Основи практичної психології / В.Панюк, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: підруч. Вид. 2-ге, стереотип. К.: Либідь, 2001. 536 с.
15. Платонов К. К. Занимательная психология. М.: Мол. Гвардия, 1986. 224 с.
16. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. М.: Высш. Шк., 1984. 174 с.
17. Психологія суїциду: посібник / за ред. В.П. Москальця. К.: Академвидав, 2004. 288 с.
18. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. М.: Педагогика, 1993. 144 с.
19. Черноушек М. Психология жизненной среды / пер. с чеш. И. И. Попа. М.: Мысль, 1989. 174 с.
20. Швачко О.В. Соціальна психологія: навч. посіб. К.: Вища шк., 2002. 111 с.
21. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2007. 336 с.

Допоміжна

1. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112.
2. Бовть О.Б. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С.17 – 20.
3. Бойко И.Б. Проявление агрессивности несовершеннолетних осужденных женского пола. *Вопросы психологии*. 1993. №4. С.27-31.
4. Гиренко С.П. Агресивна поведінка особистості в конфлікті. *Вісник Харківського Університету*. Серія “Психологія”. 2000. № 472. С. 49 – 51.
5. Завражин С.А. Агресивные фантазии в детском подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 1993. №5. С.43–49.
6. Колосова С. Агрессия и агрессивность. *Школьный психолог*. 2000. № 25-28.
7. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. Т.17. №5. С. 3-18.

8. Румянцева Т.Г. Агрессия и контроль. *Вопросы психологии*. 1992. № 5.
9. Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии *Вопросы психологии*. 1991. №1. С.81–87.
10. Смирнова Е.О., Хузеева Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности. *Вопросы психологии*. 2002. № 1. С. 17-26.

Інформаційні ресурси

1. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия URL: <http://www.aquarun.ru/psih/agr/agr10.html> (дата обращения: 15.01.2014).
2. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми URL: http://www.koob.ru/byutner_kristian/jit_s_agressivnimi_detmi (дата обращения: 01.09.2020).
3. Змановская В Девиантология URL: http://modernlib.ru/books/zmanovskaya_v/deviantologiya_psihologiya_otklonyayuschegosya_povedeniya/read_7/ (дата обращения: 01.09.2020).
4. Факторы появления агрессивного поведения у детей URL: <http://psifactum.ru/upbringing/569-upbringing.html> (дата обращения: 01.09.2020).